

Пожарова О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення,

Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ORCID: 0000-0002-0792-1561

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БЕЗПЕКУ ТА ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКІВ НА РОБОТІ

Стаття присвячена аналізу розвитку національного законодавства про безпеку та здоров'я працівників на роботі за часів незалежності України. Приділено увагу конвенціям Міжнародної організації праці та директивам Європейського Союзу, які мають велике значення для оновлення національного трудового законодавства, закріплюючи міжнародні та європейські стандарти щодо забезпечення права кожного, хто працює, на належні, безпечні та здорові умови праці. Охарактеризовано Закон України «Про охорону праці». Підкреслено необхідність ухвалення проєктів «Трудового кодексу України» та Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі».

Ключові слова: *трудове законодавство, реформування, безпека на виробництві, охорона праці, трудова діяльність, працівник, належні, безпечні та здорові умови праці, професійний ризик, конвенції МОП, директиви ЄС, закони України.*

Постановка проблеми. Триває оновлення трудового законодавства України загалом, зокрема законодавства у сфері безпеки та здоров'я працівників на роботі, що свідчить про переосмислення основних підходів до розуміння змісту та головних напрямів забезпечення ефективності дії ринку праці. У процесі поступової цифрової трансформації українського суспільства відбувається діджиталізація трудових відносин, яка супроводжується розвитком технічної інфраструктури, запровадженням нових електронних систем і реєстрів, що ставить нові виклики перед роботодавцями й працівниками та потребує нормативних змін у правовому регулюванні трудових відносин. Тому проведення дослідження щодо становлення і розвитку правового регулювання індивідуальних трудових

відносин у сфері безпеки працівників в Україні є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема законодавчого забезпечення реалізації права працівника на безпечні й здорові умови праці неодноразово була об'єктом досліджень у наукових роботах Н. Б. Болотіної, С. М. Волошиної, П. О. Ізуті, О. М. Потопахіної, О. Г. Середи, О. М. Обуменко, Г. І. Чанишевої, О. М. Ярошенко тощо. Незважаючи на значний інтерес учених до проблем правового регулювання трудових відносин у сфері безпеки на робочому місці, чинні нормативно-правові акти та перспективне законодавство у цій сфері потребують подальших наукових досліджень.

Мета статті. Аналіз розвитку трудового законодавства про безпеку працівника в період незалежності України. Розроблення пропозицій для вдосконалення чинного трудового законодавства та відповідних проєктів у сфері безпеки працівників на робочому місці, враховуючи міжнародні та європейські стандарти.

Виклад основного матеріалу. Праця — це найважливіше джерело поліпшення добробуту кожної людини і громадянина, тому процес праці об'єктивно потребує охорони від різних об'єктивних та суб'єктивних факторів. Державі належить у цьому головна роль, оскільки вона закріплює на конституційному рівні забезпечення права працівників на безпечні й здорові умови, а також розкриває його зміст у численних законах та підзаконних нормативно-правових актах.

Україна ратифікувала основні міжнародні та європейські акти у сфері прав людини: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенцію про захист прав людини та основних свобод, Європейську соціальну хартію (переглянуту) та значну кількість конвенцій Міжнародної організації праці, які регулюють право людини на працю та її безпеку.

Міжнародна організація праці надає допомогу державам-членам стосовно вдосконалення їх національного трудового законодавства, професійно-технічної підготовки працівників та поліпшення умов праці. У зв'язку з цим необхідно звернути

увагу на конвенції, вимоги яких враховуються в національному правовому полі: Конвенція «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» від 20.06.1983 р. № 159 (ратифіковано 06.03.2003 р.), Конвенція «Міжнародної організації праці про інспекцію праці у промисловості й торгівлі» 1947 р. № 81 (ратифіковано 08.09.2004 р.), Конвенція Міжнародної організації праці «Про інспекцію праці в сільському господарстві» 1969 р. № 129 (ратифіковано 08.09.2004 р.), Конвенція «Про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище» 1981 р. № 155 (ратифіковано 02.11.2011 р.), Конвенція «Про служби гігієни праці» 1985 р. № 161 (ратифіковано 10.03.2010 р.). У 2019 р. Конфедерацією вільних профспілок України підтримані пропозиції щодо необхідності ратифікації Конвенції МОП «Про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці» № 187, яка на 110-й сесії Міжнародної конференції праці у червні 2022 р. була визначена однією з основних у сфері виробничого середовища, безпеки та гігієни праці.

З початком незалежності України національне законодавство стрімко розвивалося, були ухвалені нормативно-правові акти, спрямовані на збереження працездатності людини під час її професійної діяльності. Основні норми й стандарти у сфері безпеки на робочому місці були закріплені у таких законах України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про пожежну безпеку» (втратив чинність), «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» (втратив чинність), «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку», «Про цивільну оборону» (втратив чинність), «Про колективні договори і угоди», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (втратив чинність), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» тощо.

Але головною подією було ухвалення 1992 року Закону України «Про охорону праці» [1], у якому закріплені основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на

охорону їх життя та здоров'я в процесі трудової діяльності, головні принципи державної політики у цій сфері. Цей закон регулює відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і взагалі – встановлює єдиний порядок організації охорони праці в нашій країні. У ньому було враховано основні вимоги конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці стосовно виробничого середовища й безпеки праці, а також досвід регулювання відносин безпеки на виробництві в передових економічно розвинених країнах та досвід охорони праці в Україні в попередні роки.

Слід погодитися з думкою М. П. Гандзюка, який детально проаналізував положення закону і дійшов таких висновків про його значення: «По-перше, встановлення норм прямої дії з організації охорони праці безпосередньо на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності, чітке визначення функцій, обов'язків, прав, відповідальності працівника, конкретних посадових осіб та працівників, забезпечено визначення законом основоположних складових частин керування охороною праці на виробничому рівні; по-друге, зміцнення позиції та підтвердження вагомого статусу служб охорони праці стосовно прав та повноважень працівників цих служб, їх підпорядкованість безпосередньо керівникові та дорівнювання до основних виробничо-технічних служб підприємства, необхідність створення служб охорони праці як на підприємствах, так і в усіх органах керування, включаючи місцеві державні адміністрації; по-третє, визначення вагомого місця та ролі колективного договору підприємства, установи, організації у вирішенні питань охорони праці, забезпечення прав та соціальних гарантій працівників; по-четверте, встановлення порядку створення в Україні власної нормативної бази з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища; по-п'яте, підготовка спеціалістів з охорони праці в технічних вищих навчальних закладах країни; по-шосте, поширення принципів демократизму та гласності у сфері охорони праці, закріплення за відповідними посадовими особами всіх рівнів та власниками підприємств, установ і

організацій обов'язків з надання населенню країни або відповідного регіону вичерпної інформації про стан умов праці та безпеки праці, причин аварій, нещасних випадків, професійних захворювань та про прийняті з приводу цього профілактичні заходи; по-сьоме, забезпечення активної участі професійних спілок та інших суспільних формувань у роботі з покращення охорони праці, створення можливостей для застосування нових суспільних інститутів: комісії з питань охорони праці підприємств, установ, організацій, а також уповноважених трудового колективу з цих питань тощо» [2, с. 24–28].

Ізуїта П. О. зазначає: «З позицій законодавчої регламентації прав та гарантій працівників у сфері охорони праці Закон України «Про охорону праці» та нормативно-правові документи, що були видані на реалізацію його положень, отримали високу оцінку експертів Міжнародної організації праці» [3, с. 258].

У 2002 році була ухвалена нова редакція Закону України «Про охорону праці», тобто фактично почалася адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Необхідно звернути увагу на директиви, які закріплюють європейські стандарти у сфері безпеки працівників на робочому місці: Директива Ради № 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі, Директива Ради № 89/654/ЄЕС від 30 листопада 1989 року про мінімальні вимоги стосовно безпеки і охорони здоров'я на робочому місці; Директива Ради № 92/85/ЄЕС від 19 жовтня 1992 року про встановлення заходів із заохочення поліпшення безпеки та гігієни праці вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, чи годувальниць, Директива Ради Європейського Союзу № 94/33/ЄС від 22 червня 1994 року про захист працюючої молоді тощо. Слід підтримати П. О. Ізуїту, котрий, зробивши детальний аналіз Директиви Ради № 89/391/ЄЕС, у якій закріплено, що «кожен працівник зобов'язаний, наскільки дозволяє можливість, дбати про свої власні безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я осіб, на яких можуть вплинути

його дії під час роботи відповідно до пройденого ним навчання та вказівок роботодавця» [4], дійшов висновку, що національне законодавство загалом відповідає їй, хоча потребує закріплення загальних принципів техніки безпеки, які містяться в пункті 2 ст. 6 Директиви № 89/391/ЄЕС.

Обушенко О. М. вважає, що недоліком національної системи законодавства у сфері безпеки працівника на робочому місці можна назвати неузгодженість нормативних актів між собою та проблема подвійності [5, с. 139]. Дійсно, у спадок від Радянського Союзу залишився Кодекс законів про працю України, у якому міститься глава «Охорона праці», водночас існує Закон України «Про охорону праці», який хоча й був ухвалений у період незалежності, але вже не відповідає вимогам сьогодення.

У 2018 році Україна почала реформування системи управління охороною праці. Була розроблена і ухвалена Концепція, яка визначає головні принципи, основні напрями та завдання побудови системи організації безпеки та гігієни праці в Україні на основі ризикоорієнтованого підходу для забезпечення впровадження стандартів Європейського Союзу, та затверджено план її реалізації. У 2021 році оприлюднено проєкт Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі». Вказаний проєкт Закону спрямований на створення в Україні нової національної системи запобігання професійним ризикам через впровадження на законодавчому рівні ризикоорієнтованого підходу у сфері організації безпеки і здоров'я працівників на роботі та імплементації основних положень Директиви Ради 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.

Потім у 2024 році було підготовлено та оприлюднено для обговорення новий проєкт Трудового кодексу України. Вказаний проєкт містив книгу третю – «Безпека та здоров'я працівників», що мала чотири розділи, до яких фактично було внесено основні норми проєкту Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі». Таким чином, намагалися розв'язати проблему подвійності на законодавчому рівні у

сфері регулювання трудових відносин щодо безпеки та гігієни праці. Проект Трудового кодексу України 2024 року передбачав «зміну правових акцентів з «безпеки праці» або «охорона праці» – на європейський принцип «безпеки працівника», внаслідок цього головним завданням повинно було стати не встановлення вимог до процесу організації безпеки, але до результативності цього процесу – досягнення повного усунення або мінімізації ризиків для життя і здоров'я кожного працівника» [6, с. 352].

Цікаво, що у 2026 році уряд ухвалив та рекомендував для розгляду у Верховній Раді України проект Трудового кодексу України, який доопрацювала команда Мінекономіки у партнерстві з бізнесом, профспілками, науковцями та міжнародними партнерами. Проте у проекті ТК, а саме книзі першої розділі II «Умови праці» залишилися лише глава 6 «Безпека та охорона здоров'я працівників», яка має тільки дві статті. Відповідно до статті 184 проекту ТК «відносини у сфері безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі з метою забезпечення створення безпечних умов праці, збереження життя та здоров'я працівників, встановлення єдиного порядку організації і функціонування системи управління в зазначеній сфері, а також відповідальність роботодавця за порушення вимог законодавства про безпеку та охорону здоров'я працівників на роботі регулюються цим Кодексом та Законом України «Про безпеку та охорону здоров'я працівників на роботі»» [7]. Але проект Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» [8] був розглянутий Верховною Радою України у першому читанні та прийнятий за основу 21 серпня 2024 року. Утім, 10 лютого 2026 року цей проект внесено до порядку денного п'ятнадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання.

Крім цього, необхідно зазначити, що національні, галузеві, регіональні та виробничі програми, які спрямовані на покращення стану умов та безпеки праці на виробництві, розробляються та ухвалюються в незалежній Україні з 1994 року. Вони закріплюють основні заходи, під час реалізації яких було закладено підґрунтя для вдосконалення державної системи

управління у сфері безпеки праці, вирішення питань організаційного, наукового і нормативно-правового забезпечення належних, безпечних та здорових умов праці. Акти соціального діалогу мають велике значення, оскільки направлені на регламентацію широкого кола соціальних, економічних відносин загалом та відносин щодо безпеки працівника та його соціального захисту. Також доречно звернути увагу на правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, які обов'язкові для виконання (НПАОП). Вони спрямовані на врегулювання більш вузького кола питань, враховуючи особливості конкретного виробництва.

Отже, одна з важливих особливостей правового регулювання відносин щодо безпеки праці – наявність поряд із загальними централізованими нормативними актами локальних. Але всі ці документи створюють єдине правове поле щодо регулювання відносин у сфері безпеки та здоров'я працівника на робочому місці в нашій країні.

Висновки. Маємо констатувати, що наша країна перебуває на новому етапі свого розвитку, тому чинне законодавство про безпеку та здоров'я працівників на роботі має бути приведено у відповідність до вимог часу, враховуючи європейські прагнення України. У зв'язку з цим відбувається оновлення трудового законодавства, а саме: розроблені проєкт Трудового кодексу України та проєкт Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі», які необхідно ухвалити найближчим часом.

Проєкт Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» передбачає запровадження європейських стандартів щодо встановлення системи мінімальних вимог у сфері безпеки на виробництві, впровадження заходів щодо оцінювання ризиків на робочому місці, мінімізації негативних виробничих чинників, що позитивно вплине на зниження витрат на відшкодування шкоди, завданої життю і здоров'ю працівника нещасним випадком на роботі, та підвищить продуктивність праці.

Ухвалення вищезгаданих проєктів – це безумовно позитивний крок на шляху гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами у

сфері безпеки та здоров'я працівника на робочому місці, але проблема розпорошеності та подвійності законодавства потребує подальшого розв'язання.

Список використаних джерел

1. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.
2. Гандзюк М. П., Желібо Є. П., Халімовський М. О. Основи охорони праці : підручник. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2004. 408 с.
3. Ізюта П. О. Основні напрямки удосконалення правового регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки. *Юридичний вісник Причорномор'я*. 2011. № 1. С. 255–267.
4. Директива 89/391/ЄЕС про впровадження заходів для поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи від 12.06.1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text (дата звернення: 17.02.2026).
5. Обушенко О. М. Поняття та сутність механізму правового регулювання інституту охорони праці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 136–142.
6. Пожарова О. В., Пожаров Ю. В. Засади безпеки працівників за проектом Трудового кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Т. 1. № 81. С. 349–353. DOI: <https://doi.org/10.24144/23073322.2024.81.1.56> (дата звернення: 17.02.2026).
7. Трудовий кодекс України : проєкт від 15.01.2026 № 14386. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/f0284e94-40f7-43af-8fb4-884083d5682a> (дата звернення: 17.02.2026).
8. Про безпеку та здоров'я працівників на роботі : проєкт від 13.10.2023 № 10147. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/6f9dbde9-d172-47f7-b1fa-6e3ca94e2a85> (дата звернення: 17.02.2026).

Pozharova O.,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Labour Law
and Social Security Law,
National University "Odessa Law Academy",
Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0792-1561

FORMATION AND DEVELOPMENT OF LEGISLATION ABOUT SAFETY AND HEALTH OF WORKERS AT WORK

The article analyses the development of national legislation in the field of occupational safety during the period of Ukraine's independence. It examines the conventions of the International Labour Organization that establish fundamental standards concerning the working environment, occupational safety, and health protection. It also considers the directives of the Council of Europe and the European Union regulating workplace safety issues affecting pregnant women and young persons.

The Law of Ukraine "On Labour Protection" is reviewed, as it defines the principal provisions for implementing the constitutional right of employees to protection of their life and health in the course of their employment. The main provisions of this Law have received high appraisal from experts of the International Labour Organization. The Law regulates relations between employers and employees regarding occupational safety, occupational hygiene, and the working environment. Although adopted during Ukraine's independence, the Law no longer fully meets contemporary requirements.

Scholarly works by M. P. Handziuk, P. O. Izuita, and O. M. Obushenko devoted to legislative regulation of employees' rights and guarantees in the sphere of occupational safety and workplace protection are examined.

It has been established that a key shortcoming of the national legislative system governing workplace safety is the lack of consistency among normative acts and the problem of regulatory duplication. A legacy of the Soviet Union remains in the form of the Labour Code of Ukraine, which contains a chapter titled "Labour Protection", while at the same time the separate Law of Ukraine, "On Labour Protection" exists.

Attention is drawn to the ongoing reform of the occupational safety management system in Ukraine. Particular attention is given to the draft Law of Ukraine "On the Safety and Health of Workers at Work". The draft is aimed at establishing a new national system in Ukraine for the prevention of occupational risks. It defines the legal, organizational, economic, and social foundations of occupational safety and health and regulates workplace relations with the objective of preserving employees' life and health.

An analysis of the draft Labour Code of Ukraine is also conducted. The draft establishes legal mechanisms for the realization and protection of the right to work and seeks to ensure a balance of interests between employees and employers. It enshrines the fundamental principles of labour law regulation in accordance with international standards. Special attention is devoted to national, sectorial, regional, and enterprise-level programmes aimed at improving working conditions and occupational safety in

Ukraine. Rules, norms, regulations, and other documents play an important role in regulating more specific issues related to particular types of production. It is concluded that all the aforementioned regulatory legal acts collectively create a unified legal framework for regulating relations in the field of occupational safety and health in the workplace in Ukraine.

Key words: *labour legislation, reform, occupational safety, labour protection, employment activity, employee, proper, safe and healthy working conditions, occupational risk, ILO conventions, EU directives, laws of Ukraine.*

References

1. Ukraine (1992), *On labor protection*: Law of Ukraine dated 14 October 1992 No. 2694-XII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, No. 49, Art. 668.

2. Handziuk, M. P., Zhelibo, Ye. P., & Khalimovskyi, M. O. (2004), *Fundamentals of labor protection*: manual, 2nd ed, Karavela, Kyiv.

3. Izuita, P. O. (2011), "Main directions of improving legal regulation of labor protection in a market economy", *Legal Bulletin of the Black Sea Region*, No. 1, pp. 255–267.

4. European Economic Community (1989), *Directive 89/391/EEC on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text (accessed 17 February 2026).

5. Obushenko, O. M. (2013), "Concept and essence of the legal regulation mechanism of the labor protection institute", *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, No. 2, pp. 136–142.

6. Pozharova, O. V., & Pozharov, Yu. V. (2024), "Principles of workers' safety under the draft Labor Code of Ukraine", *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, No. 81, Vol. 1, pp. 349–353, DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.56> (accessed 17 February 2026).

7. Ukraine (2026), *Labor Code of Ukraine*: Draft Law dated 15 January 2026 No. 14386, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <https://itd.rada.gov.ua> (accessed 17 February 2026).

8. Ukraine (2023), *On safety and health of workers at work*: Draft Law dated 13 October 2023 No. 10147, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <https://itd.rada.gov.ua> (accessed 17 February 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 01.06.2026.